

Princip vstřícnosti v antropologickém výzkumu¹

Karolína Drcmánková

Mezi kvalitativní metodologií a diskusí vedenou v rámci analytické filozofie shledávám jisté paralely. V rámci sociálních věd tyto poznatky dosud nebyly prozkoumány a nebyly z nich učiněny závěry vedoucí k obohacení metodiky antropologického výzkumu. V následujícím textu poukážu na paralely mezi Quinovou naturalizovanou epistemologií a metodami, se kterými pracuje antropolog při práci v terénu, a v další části nastíním Geertzovu interpretativní teorii kultury, zakládající se na zhuštěném popisu, obohacenou o Davidsonem definovaný princip vstřícnosti.

Analytičtí filozofové 20. století Willard Van Orman Quine a Donald Davidson při řešení problémů teorie významu a epistemických souvislostí interpretace pracují s příklady inspirovanými etnografickou oblastí výzkumu. Quinův myšlenkový experiment tzv. radikálního překladu vede prostřednictvím pozorování situace, ve které daný mluvčí zkoumaný výraz užívá, k závěru o nevymezitelnosti reference, tj. neexistence způsobu, jak jednoznačně určit denotaci výrazů zkoumaného jazyka. Ta je způsobena variabilitou základních ontologických přesvědčení mluvčích v závislosti na daném sociokulturním prostředí. Na Quinův radikální překlad navazuje D. Davidson, který se zaměřuje na zkoumání podmínek porozumění v rámci teorie radikální interpretace, která spočívá v porozumění chování uživatelů zcela neznámého jazyka na základě sémantických hypotéz a především na základě psychologických hypotéz o přesvědčeních sociálních aktérů, postojích a záměrech. Nedílnou součástí jeho teorie radikální interpretace je uplatnění principu vstřícnosti při interpretování subjektu zkoumání. Tato vstřícnost, která je založena na principu korespondence a principu koherence, usnadňuje interpretaci a hlavně porozumění zkoumaným jedincům.

V Geertzově interpretativní teorii kultury se setkáváme s tzv. „zhuštěným popisem“. Tento přístup spočívá v popise intencionálního jednání sociálních aktérů. Právě intencionalita, jejíž součástí je přítomnost propozičních postojů, na jejichž základě jedinec jedná, má úzkou souvislost s Davidsonovým principem vstřícnosti a jeho pojetím racionality.

¹ Tento výstup vznikl v rámci projektu *Vybrané poznatky z analytické filozofie jazyka jako součást metodologie kulturní antropologie* řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze z prostředků Specifického vysokoškolského výzkumu na rok 2014.

Cílem práce je implementace poznatků diskuse v rámci analytické filozofie o teorii významu a podmínkách rozumění do metodiky kulturní antropologie, zakládající se na interpretativním přístupu k výpovědím sociálních aktérů. V první části bude pozornost věnována výkladu Quinovy naturalizované epistemologie a genezi vybraných myšlenkových experimentů, problému radikálního překladu a radikální interpretace a funkci principu vstřícnosti v rámci diskuse analytické filozofie jazyka (W. V. O. Quine, D. Davidson). Poslední část textu bude věnována přenosu klíčových konceptů analytické filozofie jazyka do metodologie kulturní antropologie.

Ve 20. století, kdy se začala formovat analytická filozofie jazyka, se vědci mimo jiné zabývali otázkami významu. Jedna z podob tradiční teorie významu předkládá logický atomismus, tj. svět se skládá se základních částí. Tyto části a jejich vzájemné vztahy a vlastností tvoří skutečnosti. Tyto skutečnosti vyjadřujeme výroky přirozeného jazyka. Abychom však mohli tyto výroky verifikovat, musíme ověřit, zda odpovídají skutečnosti.

W. V. O. Quine navazuje na tradici logických empiristů. V empirismu shledává dvě základní teze: 1. veškerá evidence pro vědu je evidencí smyslu a 2. veškeré přiřazování významu slovům, musí spočívat ve smyslové evidenci.² W. V. O. Quine odmítá rozdělení na syntetické a analytické soudy a problematický bod shledává v redukcionismu, tj. každý smysluplný výrok je převoditelný na logické výroky, které se týkají bezprostřední skutečnosti.³

W. V. O. Quine tato dvě dogmata, jak je sám nazývá, odmítá a tvrdí, že smyslová zkušenost a jazykové jednání musí jít ruku v ruce. Jinak řečeno, pravdivost výroků závisí jak na jazyku, tak na mimojazykové skutečnosti. Díky tomuto názoru bývá označován za behaviorálního empiristu.⁴ Jeho názory jsou patrné i při jeho úvahách o teorii významu. Zabývá se otázkou, jakým způsobem se jazyk vztahuje ke světu. W. V. O. Quine tvrdí, že „poznání, mysl a význam jsou součástí téhož světa, se kterým mají co dočinění a že mají být studovány ve stejném empirickém duchu, jakým jsou prodchnuty přírodní vědy.“⁵

Při obhajobě svých argumentů využívá několik následujících tvrzení. V prvním případě se jedná o ověřování pozorovacích vět na základě evidence. Co vlastně W. V. O. Quine rozumí pozorovací větou? Pozorovací věty jsou založeny na bázi kognitivního mechanismu, jedná se o takové věty, které jsou co nejvíce spjaty se smysly. Při osvojování jazyka jsou tyto věty úzce spojeny s aktuálními smyslovými stimuly, spíše než informacemi uložených v paměti.⁶ Stimulace smyslových receptorů je to, co tvoří naši evidenci, která je potřebná pro konstituování vlastního pohledu na svět. Pozorovací věty nám v tomto případě slouží jako evidence pro vědeckou hypotézu.

2 QUINE, W. V. O. Naturalizovaná epistemologie, DOSTÁLOVÁ, L. — MARVAN, T. (eds.) *Vybrané články k ontologii a epistemologii*, Plzeň 2008, s. 120.

3 QUINE, W. V. O. *From a Logical Point of View*, Harvard 1980, p. 120.

4 Ibid. p. 123.

5 QUINE, W. V. O. Ontologická relativita, PEREGRIN, J. (ed.) *Obrat k jazyku: Druhé kolo*, Praha 1998, s. 49.

6 QUINE, W. V. O. Naturalizovaná epistemologie, DOSTÁLOVÁ, L. — MARVAN, T. (eds.) *Vybrané články k ontologii a epistemologii*, Plzeň 2008, s. 120.

Jak W. V. O. Quine tvrdí, tyto pozorovací věty hrají zcela zásadní roli. Jsou nezbytné pro učení se významům a to jak v případě malého dítěte, které si osvojuje mateřský jazyk, tak v případě jazykovědce, který se snaží porozumět zcela neznámému jazyku, protože právě tyto pozorovací věty si osvojujeme jako první. W. V. O. Quine v nich vidí základní stavební kámen sémantiky.

Právě v této souvislosti užívá myšlenkové experimenty, které jsou inspirovány etnolingvistickou oblastí výzkumu. Ve svých úvahách o radikálním překladu, radikální proto, že se jedná o překlad ze zcela neznámého jazyka, se zabývá problémem překladu jednoho přirozeného jazyka do druhého. Abychom zjistili význam slov u zkoumaného etnika, musíme podle W. V. O. Quina pozorovat jazykové i mimojazykové jednání mluvčích. Význam věty či pojmu se totiž nevyskytuje v hlavě mluvčího jakožto jakýsi mentální obraz, který nelze běžnými observačními metodami empirických věd odhalit. Ve svém myšlenkovém experimentu radikálního překladu popisuje lingvistu, který se snaží rozluštit zcela neznámý jazyk. Při své práci zaznamenává různé situace a jazykové chování zkoumaného subjektu. V situaci, kdy běží králík a domorodec pronese *Gavagai*, si jazykovědec zaznamená *Králík*.⁷

Podle W. V. O. Quina však nevíme, zda máme výraz přeložit jako králík, neoddělitelná část králíka nebo stav králíka. Přesnou referenci výrazu nelze zjistit ani ostenzivní definicí, protože ani tato metoda nám s definitivní platností nedokáže zpřesňovat informaci, zda daný výraz označuje králíka, neoddělitelnou část králíka nebo stav králíka. Ani v případě domorodcova souhlasu se nemůže jednat o objektivní evidenci k tomu abychom s přesností určili význam výroku *Gavagai*. Tento myšlenkový experiment má prokázat tzv. nevymezitelnost reference.⁸

Tato Quinova úvaha však nevede ke skepsi o nemožnosti porozumění. Podle něj je porozumění možné. Pro porozumění nepotřebujeme totiž znát sémantický ekvivalent překládaného výrazu v našem jazyce. W. V. O. Quine je zastáncem holismu. Na vztah světa a jazyka bychom neměli podle něj nahlížet atomisticky, nýbrž měli bychom ho pojímat v souvislostech, tj. jako celek. Při ověřování správnosti termínu *Gavagai*, jež si lingvista zaznamenal jako *Králík*, i když domorodec ukázal na králíka jako celek či na jinou jeho neoddělitelnou část, vždy dojde ke stejnému výsledku. Porozumění a dorozumění se mezi dvěma mluvčími hovořícími odlišnými jazyky je tedy možné. Nelze se však dopátrat přesného překladu významu do našeho jazyka na základě behaviorální evidence.⁹ Na porozumění a naturalizovanou epistemologii však tato skutečnost nemá žádný vliv. Pokud uplatníme stejnou metodu pro zjištění významu proneseného výroku, kterou W. V. O. Quine prezentuje ve svém myšlenkovém experimentu, tj. pozorováním, a ujištěním se o správnosti, jsme schopni významu porozumět.

Evidence musí být intersubjektivní, tj. vzhledem k tomu, že se význam pozorovacích vět učíme již od dětství pomocí sociální interakce, můžeme je tedy považovat za veřejné. Významy jsou veřejné, tudíž i při testování hypotéz musíme tyto výroky ve-

7 QUINE, W. V. O. Ontologická relativita, PEREGRIN, J. (ed.) *Obrat k jazyku: Druhé kolo*, Praha 1998, s. 53.

8 Ibid. s. 52.

9 Ibid.

rifikovat na základě souhlasu mluvčího při pronesení dané věty či na základě ostenze, abychom potvrdili pravdivost teorie. Dotazování musí být repetitivní. O pravdivosti této věty budou rozhodovat všichni mluvčí určitého společenství, jelikož jsou všichni vystaveni stejnému smyslovému vnímání. Jinými slovy pokud je věta pravdivá, bude přijímána všemi zkušenými mluvčími daného společenství. Jedná se tedy o intersubjektivní shodu.¹⁰

Veškerá evidence je založena na empirickém zkoumání na základě pozorování nebo experimentu. Právě význam, který je v sociální interakce klíčový, ať už se jedná o osvojení jazyka nebo překlad, má jediné význam empirický. To znamená, že při zkoumání významu musíme mít teorii, která bude empiricky testovatelná. W. V. O. Quine tvrdí, že pokud se jedná o teorii jazykového významu, pak nemáme jinou možnost než být empiristy. Další argumentem je, že všechny výroky musí být přijímány holisticky. Přijímáme výrok jako nějakou síť přesvědčení, která není narušená. Síť přesvědčení je logicky koherentní jako celek, tudíž musí být jako celek přijímána.¹¹

Donald Davidson, který na W. V. O. Quina navazuje a jeho teorii dále rozpracovává, souhlasí s Quinovou neurčitostí překladu a nevymezitelností reference. Ve svých úvahách se však snaží posunout jeho teorii dál. D. Davidson se domnívá, že pokud chceme někoho interpretovat, znamená to připisovat mu propoziční postoje, tj. přesvědčení, touhy, přání. Spíše než o radikálním překladu, který nám W. V. O. Quine ukázal ve svém myšlenkovém experimentu, hovoří o radikální interpretaci. Rozšiřuje Quinovu teorii tím, že mluvčího interpretuje na základě teorie pravdy, kterou uplatňujeme pro náš vlastní jazyk.¹²

Dále tvrdí, že tato přesvědčení tvoří jistou koherentní množinu, z čehož vyplývá, že většina přesvědčení je pravdivá. D. Davidson je tedy zastáncem koherentní teorie pravdy, nicméně neznamená to, že by odmítal korespondenční teorii. Abychom mohli přijmout koherentní teorii, tak to lze pouze v případě, že bude v souladu s korespondenční teorií. Jinými slovy pravdivé není pouze to, co se nachází v naší mysli, tj. přesvědčení, ale i soulad v konstituování světa. D. Davidson argumentuje, že většina přesvědčení musí být pravdivá a nejsou v rozporu s dalšími přesvědčeními. Nemusí jít však o konzistenci absolutní, ne všechna přesvědčení jsou dokonale konzistentní, pro porozumění nám stačí konzistence dostačující.¹³ Každý člověk, který je schopný myslet musí vědět, co jeho přesvědčení znamenají a musí je být schopen interpretovat. Při komunikaci s jiným mluvčím si musí uvědomit, že i jeho přesvědčení odpovídají skutečnosti.¹⁴ Na základě těchto argumentů definuje Davidson princip vstřícnosti. Podle principu vstřícnosti bychom měli interpretovat to, co mluvčí považuje za pravdivé, jako pravdivé. Pokud přijmu předpoklad, že je mluvčí ve svých výpovědích logicky

10 KEMPT, G. *Quine versus Davidson; Truth, Reference and Meaning*, Oxford 2012, p. 35.

11 *Ibid.* pp. 16–17.

12 DAVIDSON, D. *Subjektivita, intersubjektivita, objektivita*, Praha 2004, s. 170.

13 Přesvědčení jsou pravdivá právě tehdy, když tvoří s ostatními přesvědčeními koherentní celek. Přesvědčení jsou tedy podle D. Davidsona zpravidla pravdivá.

14 DAVIDSON, D. *Subjektivita, intersubjektivita, objektivita*, Praha 2004, s. 171.

koherentní a že to, co si myslí, odpovídá skutečnosti podle mé vlastní logiky, uplatním tím princip vstřícnosti. Pokud bychom výpovědi mluvčího interpretovali jako nepravdivé, nebylo by možno jim vůbec porozumět. Aby byla interpretace úspěšná, musí nás podle D. Davidsona dovést pouze k jednomu správnému výsledku. Mluvčí by se měl jevit v interpretovaných výpovědích jako co nejracionálnější, konzistentní a jeho myšlenky jako pravdivé, i když podle interpretovaných standardů. Jak již bylo řečeno, přesvědčení tvoří určitou množinu logicky koherentních přesvědčení, to znamená, že lidé jsou racionálními bytostmi a měli bychom je tak interpretovat.

Zaměříme se nyní na to, co pro D. Davidsona znamená pojem racionality a co racionalitu podle něj definuje. Abychom o někom mohli říct, že je racionálním jedincem, musí podle Davidsona splňovat dvě základní kritéria: 1. zastávat propoziční postoje, 2. užívat jazyk. Jako lidské bytosti zastáváme určité propoziční postoje, tj. přesvědčení, touhy, záměry. Neexistuje však pouze jedno přesvědčení, ale vždy množina přesvědčení, tužeb a záměrů, které jsou logicky koherentní. To znamená, že vytváří určité logické vztahy mezi našimi záměry, přesvědčeními či touhami, které konstituují naše propoziční postoje. Jak již bylo řečeno, zastávat propoziční postoje znamená mít určitá přesvědčení, která jsou logicky koherentní. Pokud jsem schopen vytvářet tuto koherentní množinu přesvědčení, jsem racionální bytostí. Jak říká D. Davidson: „Zastávat propoziční postoj znamená mít do značné míry správnou logiku v tom smyslu, že náš vzorec chování je logicky koherentní. To je jeden z důvodů, proč zastávat propoziční postoje znamená být racionální bytostí.“¹⁵

Podle D. Davidsona lze intencionální jednání vysvětlit pomocí záměru, přesvědčení. Právě tyto propoziční postoje toto chování racionalizují.¹⁶ Pokud však nějaká bytost neužívá řeč, je obtížné její chování vysvětlit jako intencionální. Pouhá behaviorální evidence je podle D. Davidsona nedostatečná, abychom mohli určit, co si člověk myslí, o čem je přesvědčen a co zamýšlí, musíme být svědky komplexního vzorce chování, které nám pouze behaviorální evidence nezajistí. „Aby byla myslící racionální bytostí, musí být tato bytost schopna vyjádřit mnoho myšlenek — a především, musí být schopna interpretovat slova a myšlenky druhých.“¹⁷ Z toho důvodu je nutnou podmínkou racionality užití jazyka — jak jinak bychom mohli interpretovat, předávat své myšlenky a přesvědčení druhým.

V následující části se zaměřím na výklad interpretativního přístupu ke studiu člověka a kultury u Clifforda Geertze a nastíním tuto interpretativní teorii, ve které jde převážně o zhuštěný popis intencionálního jednání, opřenou o poznatky z analytické filozofie, konkrétně o Davidsonův princip vstřícnosti. Domnívám se, že zhuštěný popis u C. Geertze a princip vstřícnosti jsou vzájemně propojeny.

Geertzovo pojetí kultury je znakového charakteru. Ve své teorii vychází z Maxe Webera a reprodukuje jeho myšlenku člověka zapleteného do pavučiny významů. Člověk si sám pavučinu uplétá, přičemž tato pavučina symbolizuje kulturu. Geertzova teorie spočívá v analýze a interpretaci těchto významů. Cílem je tedy analýza sociál-

15 Ibid. s. 121.

16 Ibid.

17 Ibid. s. 122.

ních projevů subjektu zkoumání.¹⁸ Hlavní podstatu etnografie C. Geertz shledává ve zhuštěném popisu, kdy ve svém díle *Interpretace kultur* pracuje s příkladem mrknutí; v jednom případě se jedná o pouhý fyzický pohyb a v druhém případě se jedná o fyzický pohyb za jistým účelem, v jeho případě spiklenecké mrknutí, tj. intencionální jednání. Kulturu definuje jako systém interpretovatelných znaků (symbolů) a cílem antropologa je zhuštěný popis těchto symbolů.¹⁹

Se zřetěným a zhuštěným popisem se setkáváme v díle Gilberta Ryla *The Thinking of Thoughts*. G. Ryle rozlišuje tyto dva druhy popisu následujícím způsobem. Zřetěný popis je pouze popis fyzických pohybů, jak uvádí G. Ryle, pouhé mrknutí oka např. ve formě nedobrovolného tiků. O zhuštěném popisu hovoříme v situaci, kdy se jedná o intencionální jednání sociálního aktéra, tj. záměrné mrknutí, které je adresováno konkrétní osobě za nějakým účelem. Takovéto intencionální jednání může být buď úspěšné, nebo neúspěšné na rozdíl od nedobrovolného tiků, který není nikomu adresován. Neúspěšné může být na základě několika faktorů. Pokud adresát nezachytí sdělovanou informaci nebo pokud není schopen rozluštit kód, ve kterém je zpráva sdělována. Intencionální jednání jsme schopni rozpoznat na základě behaviorální evidence (pozorování), dochází k jednomu fyzickému pohybu, za tímto pohybem však můžeme najít jistý záměr. Zhuštěný popis je tedy chápán jako *mnohovrstevný*. Jedná se o jeden fyzický pohyb, na nějž je však navrstveno několik záměrů. Jediněc záměrně mrkl na někoho konkrétního za účelem předat mu konkrétní zprávu. Učinil tak pomocí srozumitelného kódu, aniž by však okolí zachytilo tento kód.²⁰

Právě v tomto zhuštěném popisu podle C. Geertze spočívá podstata etnografie. Etnografický zhuštěný popis je podle G. Geertze ryze interpretativní, jeho cílem je zachytit sociální rozmluvu subjektů zkoumání, abychom se k ní mohli v případě potřeby vrátit. Cílem antropologie by neměla být kodifikace abstraktních entit, ale měl by být umožněn zhuštěný popis, jehož cílem je analýza sociální rozmluvy.²¹

V následující části navrhuji obohacení kvalitativní metodologie. Ukážu, jakým způsobem spolu souvisí poznatky z analytické filozofie jazyka s kvalitativní metodologií. Chtěla bych zdůraznit dva základní argumenty: 1. Domnívám se, že metodologie antropologického výzkumu by měla být opřena o Quinovu myšlenku naturalizované epistemologie, 2. Interpretativní přístup zakládající se na Geertzově symbolické pojetí kultury by měl být doplněn o princip vstřícnosti definovaný D. Davidsonem, za účelem snadnějšího porozumění a interpretaci.

Mým prvním záměrem je poukázat na možné paralely mezi Quinovou naturalizovanou epistemologií a kvalitativní metodologií. Navrhuji kvalitativní metodologii stejnou myšlenku, kterou prosazuje W. V. O. Quine, tj. naturalizovaná epistemologie. Má-li být etnograf schopen interpretovat lidské chování jistého společenství, musí s příslušníky být delší dobu v interakci. Tato metoda odlišuje antropologii od jiných sociálně vědních disciplín, které využívají spíše kvantitativní metody, tj. dotazníkové

18 GEERTZ, C. *Interpretace kultur*, Praha 2000, s. 15.

19 Ibid. s. 24.

20 RYLE, G. *The Thinking of Thoughts, Collected Papers*, London 2009, p. 495.

21 GEERTZ, C. *Interpretace kultur*, Praha 2000, s. 31.

šetření. Tyto metody se však pro studium zcela neznámého etnika zdají být nedosta-
tečné. Zúčastněné pozorování se zdá být jednou z nevhodnějších metod pro zkou-
mání cizích kultur. Tato metoda umožňuje práci v terénu, kdy výzkumník přichází
do přímého kontaktu se zkoumanými subjekty. Cílem výzkumníka je sběr dat za úče-
lem porozumění a interpretaci. Zkoumanou skupinu jedinců poznáváme na základě
dotazování, rozhovorů a v neposlední řadě na základě pozorování chování zkouma-
ných subjektů. Právě zúčastněné pozorování nám umožňuje porozumět významu
jak verbálního, tak i neverbálního chování. Výzkumník při práci v terénu sbírá data,
která zaznamenává a na základě svých poznámek vytváří hypotézy, které ověřuje
observací.²² Antropologie mimo jiné využívá při svém zkoumání poznatků z jiných
vědních disciplín. Při zúčastněném pozorování se mimo jiné opírá o poznatky z psy-
chologie a lingvistiky. Ke studiu člověka bychom měli přistupovat stejnou metodou,
se kterou pracují přírodní vědy. Jak říká W. V. O. Quine „Epistemologie, nebo alespoň
jí něco velmi podobného, nachází své místo jako kapitola psychologie a tudíž je sou-
částí přírodní vědy. Studuje přírodní jev, totiž fyzický lidský subjekt.“²³ Stejně tak i an-
tropologie je disciplína, jejímž předmětem zájmu je člověk. Při zkoumání tohoto sub-
jektu bychom se měli držet několika následujících tvrzení, která vychází z Quinovy
teorie. Základem vědy je pozorování, abychom mohli co nejlépe porozumět lidskému
chování a cizímu jazyku, je nutno dosáhnout nejvyšší míry evidence. Veškerá naše
evidence je možná pouze prostřednictvím smyslových receptorů. Při rozpoznávání
konkrétních situací, dochází k podráždění smyslových orgánů, které vysílají signály
do mozku. Toto podráždění nám pomáhá utvářet obraz světa. Stimulace smyslových
orgánů, pokud je smyslové podráždění způsobeno stejným stimulem, je všech jedinců
stejná, z toho vyplývá, že všichni spojujeme situace stejným způsobem. Při zkoumání
jazykového chování musí být každý smysluplný výrok verifikovatelný pozorováním.
Verifikovat můžeme pouze celý výrok, nikoliv pouze jeho část.²⁴

Na základě těchto tvrzení by si měl etnograf osvojovat významy v cizí kultuře
stejně, jako si je osvojuje malé dítě při učení se jazyku, a to prostřednictvím empi-
rického zkoumání. Významy se formují ve společnosti prostřednictvím sociální in-
tegrace. Proto pokud je význam pravdivý, je sdílen všemi členy daného společenství
a je možno jej empiricky testovat. Máme pro verifikaci významu několik možností.
Ověřovat můžeme pomocí ostenze, repetitivního dotazování a ověření významu u ně-
kolika subjektů. Práce etnografa spočívá v empirickém testování hypotéz, které za-
znamenává ve formě poznámek, které vytváří v průběhu výzkumu. Svou teorii pak
verifikuje nebo falzifikuje na základě pozorování.

Sám C. Geertz zpochybňuje vědeckou povahu práce antropologa. Uvádí, že není
rozdíl mezi smyšleným příběhem a antropologovou interpretací terénního výzkumu.
„Antropologické spisy jsou samy o sobě interpretace, a to ještě druhého a třetího
řádu. Jsou to tedy fikce; fikce v tom smyslu, že jsou ‚něco udělaného‘, ‚něco vytvoře-

22 RUSSEL BERNARD, H. *Research Methods in Anthropology: Qualitative a Quantitative Approa-
ches*, Oxford 2006, p. 356.

23 QUINE, V. W. O. Naturalizovaná epistemologie, DOSTÁLOVÁ, L. — MARVAN, T. (eds.) *Vy-
brané články k ontologii a epistemologi*, Plzeň 1998, s. 130.

24 KEMPT, G. *Quine versus Davidson: Truth, Reference and Meaning*, Oxford 2012, p. 35.

ného — v původním významu *fictio*.²⁵ Říká, že antropologické poznání nemá objektivní status, protože zdrojem není sociální realita, ale vědecká vynalézavost. Jedná se tedy spíše o *narativ*, které není možné empiricky testovat. Podle C. Geertze je tedy antropologický spis subjektivní výtvar, nejedná se o objektivní fakta, která jsou verifikovatelná. Nicméně pokud bychom se opřeli o metodu, kterou navrhuje W. V. O. Quine, bylo by možné data verifikovat. Nejdůležitější je pro práci v terénu pozorování, na jehož základě vyvozujeme závěry a dále interpretujeme. Závěry, ke kterým antropolog dojde, by měly být sloužit jako vědecké hypotézy a měly by být empiricky testovány na základě dalšího pozorování. V tomto případě je možné je verifikovat či falzifikovat.

V následující části se zaměřím na druhé tvrzení o principu vstřícnosti a ukážu, že princip vstřícnosti má v interpretativní metodologii své místo. Jedná se o zásady, které jsou antropology převážně dodržovány, nejsou však *explicitně* stanoveny. Dodržení tohoto principu umožní antropologovi lepší porozumění a interpretaci zkoumané kultury. Na základě tohoto principu definuji dva základní argumenty: 1. Jazyk a chování zcela neznámého etnika můžeme pochopit a interpretovat pouze pokud přijmeme předpoklad, že mluvčí vyslovuje větu *V* ve stejné situaci jako bychom ji vyslovili my. Abychom mohli porozumět zcela neznámému etniku, hovořícímu zcela neznámým jazykem, je potřeba se opřít o vlastní teorii pravdy, 2. Interpretovat jedince či skupinu subjektů zkoumání tak, aby se ve svých výpovědích jevíli jako co nejrozumnější.

Vraťme se zpátky ke C. Geertzovi. Shrňeme-li jeho teorii, jde o zhuštěný popis sociální rozmluvy, tj. interpretace intencionálního jednání. Nejedná se tedy pouze o vysvětlení kulturních symbolů a sociálního jednání, ale hlavně o porozumění. Interpretace určitého jednání je úzce spjata s intencí, tj. záměrem. Aby bylo možné porozumět a interpretovat sociální jednání, musí se jednat o jednání intencionální, tj. jednání za nějakým účelem. Nyní se dostáváme ke skutečnosti, že intencionalita a racionalita v pojetí D. Davidsona jsou navzájem propojeny. Jednání je vyvoláno propozičními postoji, tj. záměry, touhami, přesvědčeními. A jak již bylo řečeno, jednou z podmínek racionality u D. Davidsona je schopnost komunikovat jazykem. Jazyk je důležitý komplex symbolů, který každá skupina lidí udržuje a předává, učí jazyku své potomky. Jazyk reprezentuje konkrétní společenství a od toho se odvíjí i jeho povaha. Každou skupinu lidí vyznačují logické aspekty, které jsou spojeny s psychologickými vlastnostmi každého jedince a dohromady vytváří tento systém. Právě díky jazyku jsme schopni sdělovat naše záměry, přesvědčení a touhy.

Abychom zjistili nějakou intenci, která za zjevným chováním stojí, musíme odkrýt myšlenky, které se na tomto jednání podílejí. Pro zjištění však potřebujeme znát propoziční postoje zkoumaného jedince v konkrétních situacích. K těmto propozicím se dostaneme prostřednictvím sociální integrace, tj. na základě pozorování a komunikaci.

Podle C. Geertze je člověk zapleten do pavučiny významů, kterou si sám uplétá, a tuto pavučinu C. Geertz považuje za kulturu. Právě tuto pavučinu vnímám jako

25 GEERTZ, C. *Interpretace kultur*, Praha 2000, s. 26.

soubor určitých přesvědčení, které jsou kulturně předávána, a pavučina je množinou těchto přesvědčení. Většina těchto přesvědčení vzniká na základě kauzálních vztahů mezi neurony v mozku, kdy podnětem pro vznik těchto kauzálních vztahů jsou stimuly ve formě smyslových počitků, které tyto vztahy napomáhají utvářet. Při pronesení výroku dochází k podráždění smyslových receptorů vnějšími vlivy, které v danou chvíli působí na naše smysly. Jelikož dochází ke stejnému smyslovému podráždění, musíme tedy i výroky spojovat se stejnými situacemi, se kterými bychom je spojovali my. Porozumění přesvědčením, je založeno na porozumění za pomoci logických pravidel, které jsou shodné s našimi. Dochází k logickému spojování určitých zjevných událostí, tj. beru si knihu za účelem četby. V tomto případě jsme schopni porozumět významu zcela jednoznačně. Jak již bylo zmíněno, poznávám prostřednictvím smyslových receptorů. K smyslovému podráždění v určitých situacích, dochází u všech jedinců stejným způsobem, tudíž jsme schopni porozumět na základě vlastní zkušenosti. Pavučinu přesvědčení lze chápat jako logicky koherentní množinu přesvědčení, která jsme si osvojili a prostřednictvím smyslů a ověřili tyto významy intersubjektivně v procesu socializace. To znamená, že většina přesvědčení musí být pravdivá.

M. Weber sice říká, že čím radikálněji se odlišují hodnoty zkoumaného subjektu od hodnot našich, tím je porozumění složitější.²⁶ Jenže pokud se opravdu natolik zásadně lišilo, porozumění by nemohlo být možné. Při snaze porozumět jinému člověku či skupině zkoumaných subjektů je nutné hledat v jejich chování, tj. verbálních i behaviorálních projevech, co největší podobnosti s chováním naším. Pokud bychom předpokládali, že chování u zkoumaných subjektů bude zásadně odlišné, porozumění by nebylo možné vůbec.

Porozumění jde ruku v ruce s interpretací. Nejde nám pouze o vysvětlení, ale také o pochopení jednání jedince. Domnívám se, že prvním předpokladem úspěšné interpretace je přijmout koherentní teorii pravdy a poznání. Tato teorie, jak již bylo zmíněno v první části tohoto textu, souvisí s korespondenční teorií. Právě obě tyto teorie jsou podstatou principu vstřícnosti. Pokud tedy přijmeme koherentní teorii pravdy a poznání, zjistíme, že všechna naše (jejich) přesvědčení musí být pravdivá. Sami věříme, že naše přesvědčení jsou převážně pravdivá. Zjistit, že mluvčí má nějaká přesvědčení, která jsou převážně nepravdivá, je nemožné. Proto při interpretaci usilujeme o nejvyšší míru racionalizace intencionálního jednání mluvčího. Z této úvahy vyplývá, že úspěšná interpretace je možná za předpokladu, že je mluvčí korektní ve všech svých výpovědích. Ať už se jedná o různé afekty či situace, které nám mohou připadat přehnané až nesmyslné.

Abychom porozuměli jednání, je nutné znát motiv (důvod chování, které má smysl) a k motivu se dobereme tím, že zjistíme kauzální obsah určitého jednání. Jak odhalíme motivy intencionálního jednání? Jednání, které je intencionální, se řídí pravidly, nejedná se pouze o fyzickou událost. Abychom tedy mohli jednání charakterizovat, musíme takovému chování porozumět. Jelikož se jedná o chování, které se řídí pravidly, budeme v chování hledat pravidelnosti na základě evidence tyto pravidelnosti ověřovat. Aby jednání bylo jedním, musí být racionální. Když odhalíme

26 WEBER, M. *Metodologie, sociologie a politika*, Praha 2009, s. 135.

důvody jednání, zjistíme také přesvědčení.²⁷ Při přijmutí Davidsonovy definice racionality jsou všechny lidské bytosti, které žijí v kterékoli části světa racionální bytosti, které mají přesvědčení, jež jsou logicky koherentní a převážně pravdivá, taktéž tyto bytosti pro komunikaci užívají jazyk. Co z těchto poznatků vyplývá pro antropologii? Antropolog by měl jednání zkoumaných subjektů interpretovat tak, aby se jevílo jako co nejrationálnější a nejrozumnější.

V této souvislosti si uvedme příklad z textu Josepha Heatha. J. Heath upozorňuje na porušení principu vstřícnosti u představitelů kritické teorie. Uvádí příklad rolníků, kteří jsou kapitalistickou společností utlačováni a vykořisťováni. Tito jedinci se aktivně podílejí na udržení a reprodukci instituce. V extrémním případě aktivně vystupují proti tomu, kdo je na tyto problémy upozorní či se pokusí o změnu. Představitelé kritické teorie (Theodor Wiesengrund Adorno, Max Horkheimer) označují chování rolníků za iracionální. Nicméně podle J. Heatha existuje několik způsobů vysvětlení a každé vysvětlení je možné racionalizovat, například ve formě pojmenování problému (Stockholmský syndrom, problém kolektivního jednání). Např. Lucien Lévy-Bruhl objevil existenci tzv. prelogického myšlení, které jak uvádí, nejsou schopné abstraktního myšlení, věří falešným přesvědčením a v jejich výpovědích se objevují kontradikce, tj. nerespektují zásadu sporu.²⁸ Nicméně jeho následovníci provedli výzkum znovu, nemluvili však o prelogických kulturách, ale o domorodcích. Zjistili, že kontradikce v myšlení těchto lidí L. Lévy-Bruhl vyložil chybně. Nejednalo se o kontradikce v myšlení, ale o výroky, které byly proneseny metaforicky či obrazně. Rozdíl mezi Lévy-Bruhlovou interpretací a interpretací jeho následovníků spočívá v tom, že jejich interpretace se řídila principem vstřícnosti. V jejich interpretaci se domorodci jevíli jako racionální bytosti.²⁹

Uvedme si ještě jeden příklad, který se týká teorie nakupování. Daniel Miller prováděl terénní výzkum v Londýně za účelem zjistit, proč lidé nakupují. Původní hypotéza spočívala v tom, že lidé nakupují, protože jsou manipulováni reklamou nebo proto, že upřednostňují hedonistický způsob života. V závěru svých výzkumů však zjistil, že lidé nejsou manipulováni reklamou a ani je není třeba považovat za materialisty, ale že nakupují spíše z altruistických důvodů. Jak uvádí D. Miller „Z mých dosavadních pozorování lze odvodit, že úmysly většiny nakupujících jsou spíše dobré, spojené s láskou a altruismem.“³⁰ Tato interpretace se řídí principem vstřícnosti. Pokud se budeme řídit prvním tvrzením, že jsou lidé manipulovatelní, a budeme je takto i interpretovat, nebude tato interpretace vyhovovat principu vstřícnosti. Podle principu vstřícnosti se máme snažit chování sociálních aktérů co nejvíce racionalizovat. Když však o jedinci řekneme, že jej někdo nebo něco manipuluje, nebude se jevit jako nejrozumnější. Millerova interpretace splňovala zásady tohoto principu.

27 PEREGRIN, J. *Člověk a pravidla*, Praha 2011, s. 81.

28 V této souvislosti si uvedme příklad u etnika Azande. Věří, že čaroděj se může stát krokodýlem, aniž by s ním nějak splynul. Z hlediska zásady sporu je možné pouze buď jedno, nebo druhé. Viz LÉVY-BRUHL, L. *Myšlení člověka primitivního*, Praha 1999, s. 19.

29 HEATH, J. Ideology, Irrationality and Collectively Self-defeating Behaviour, *Constellation* 7, 2000, 3, p. 365.

30 MILLER, D. Teorie nakupování, ZAHŘÁDKA, P. (ed.) *Spotřební kultura, historie, teorie a výzkum*, Praha 2014, s. 132.

V závěru shrneme několik argumentů, jež byly v textu rozvinuty. Bylo využito myšlenek analytických filozofů jazyka. Tyto poznatky v rámci metodologie kulturní antropologie nebyly doposud rozvinuty, nicméně se domnívám, že jsou pro antropologii relevantní. Zejména se jedná o Quinovu naturalizovanou epistemologii a Davidsonův princip vstřícnosti, které jsem zasadila do kvalitativních přístupů užívaných v antropologii. V prvním případě šlo o posílení vědeckosti antropologického výzkumu, založeném na zúčastněném pozorování. Evidence prostřednictvím smyslů je nezpochybnitelná evidence. Při výzkumu je třeba se zaměřit hlavně na pozorování, na jehož základě vytváříme a ověřujeme hypotézy, které můžeme verifikovat či falzifikovat. Přičemž hypotézou je pozorovací věta, která je empiricky ověřitelná. Domnívám se, že je třeba vyhnout se naraci a opřít se o empirii.

V druhém případě zavádím do Geertzovy interpretativní teorie kultury založené na zhuštěném popisu, princip vstřícnosti definovaný D. Davidsonem. Tento princip je založen na dvou dílčích principech, tj. korespondenci a koherenci. Při přijetí těchto principů dojde k usnadnění porozumění zkoumané kultury a napomůže najít vhodné řešení pro interpretaci, které racionalizuje jednání sociálních aktérů.

PRINCIPLE OF CHARITY IN ANTHROPOLOGY RESEARCH

This paper aims to implement key concepts (naturalized epistemology, principle of charity), which have been developed as a part of the philosophy of language (D. Davidson, W. V. O. Quine), into the methodology of cultural anthropology based on interpretative approach research regarding social actors / examining body. The first part will be focused on explanation of thought experiments radical interpretation in a frame of analytic philosophy of language discussion. The purpose of a second part will be to deal with transfer of previously discussed knowledge into the methodology of cultural anthropology. Using the examples from ethnographical research, the violation of the principle of charity will be demonstrated as well as negative consequences of flawed methodological approach in interpretation of verbal and conative behavior of social actors.

KEYWORDS

Anthropology — Theory — Methodology — Research